

A NIKÁPOLYI CSATA MAGYAR RÉSZTVEVŐI*

Hungarian participants of the Battle of Nicopolis

There are still many questions to be answered in connection with the Battle of Nicopolis. The paper endeavours to decrease their number by compiling the name list of the Hungarians who took part in the Crusade of the year 1396.

Scholarly research has already explored foreign participants of the Crusades, but Hungarian military history dealt with this topic only tangentially. The author gathered the mainly exaggerating data published about the numbers of the Hungarian army in the Hungarian and international literature of the topic, and compared them with the strength of other anti-Turkish campaigns lead by János Hunyadi (1444 Varna, 1448 Kosovo).

Based on the available sources and the literature of the topic, the paper lists the participants and clarifies what happened to them after the battle (returned home, fell, was captured). The author was able to identify 89 men who were demonstrably there among the crusaders of King Sigismund (1387–1437) in the Crusade against Sultan Bayezid I (1389–1402). The investigation also includes those men who did not take part in the Crusade for some reason. These men were for example the barons who stayed in Hungary because of the internal and external stability of the kingdom's politics.

Naturally the list published in the paper is not the final one, for new sources may turn up and expand it.

Keywords: Sigismund of Luxemburg, Bayezid I, Nicopolis, Battle of Nicopolis, 1396, Ottoman Empire, Crusades, Turkish, banderium, list of members

Az 1396-os keresztes hadjáratlalt kapcsolatban már számtalan honi és külföldi feldolgozás született. A legtöbb ezek közül a katonai vállalkozás végére, a csúfos kudarcot jelentő szeptember 25-ei nikápolyi csatára koncentrált. Ennek során a kutatók a források adta lehetőségeken belül igyekeztek választ találni a vereség okaira. Vizsgálták a keresztény és az oszmán haderő között fennálló különbségeket, felfogásban, taktikában és létszámában.¹

E tanulmány az előbbieken felsorolt hagyományos vizsgálati elemektől eltérően, de nem egyedülállóan, a keresztes hadjáratban, ezzel együtt a nikápolyi csatában is jelen lévő magyar hadsereg tagjairól rajzol árnyaltabb képet. A témával kapcsolatos nemzetközi és a magyar munkák között is található több olyan feldolgozás, mely az egyes nemzetek résztvevőivel vagy konkrét személyek nikápolyi szerepével foglalkozik. A régebbiek közül meg

* A tanulmány alapos átolvasásáért és értékes észrevételeikért, itt szeretnék köszönetet mondani Veszprémy Lászlónak és C. Tóth Norbertnek. Továbbá Mikó Gábornak és Hajdu Veronikának a szöveg gondozásáért.

¹ A. S. Atiya: *The Crusade of Nicopolis*. London, 1978. A. S. Atiya: *Crusade, Commerce and Culture*. Indiana university press, Bloomington, 1962. 106–111. o. A. S. Atiya: *The Crusade in the Later Middle Ages*. London, 1938. 435–462. o., *Steven Runciman: A keresztes hadjáratok története*. Ford. Bánki Vera, Nagy Mónika Zsuzsanna. Budapest, 2002. 976–980. o., *Kenneth M. Setton: The Papacy and the Levant 1204–1571*. o. Vol. 1. Philadelphia, 1976. 342–369. o.,

kell említeni Richard Vaughan: *Merész Fülöp. A burgundi állam kialakulása*,² Charles Tipton: *Angolok Nikápolynál*³ és Adrian Bell: *Anglia és a Nikápolyi kereszties hadjárat, 1396*⁴ című munkákat. A frissebb kutatások eredményeit Bertrand Schnerb: *A francia–burgundi kontingens részvétele a nikápolyi hadjáratban*,⁵ Norman Housley: *Boucicaud marsall Nikápolynál*⁶ és Bárány Attila: *Angol lovagok a nikápolyi csatában* című tanulmányok tartalmazzák.⁷

Az általam ismert eddigi szakirodalomban nem található olyan összefoglalás, mely az 1396. évi kereszties hadjáratban jelenlévő magyarokat venné számba. A nikápolyi csatával először Kiss Károly: *A nikápolyi ütközet 1396. sept. 28.*⁸ című, 1855-ben megjelent írása foglalkozott. Később, 1894-ben a *Hadtörténelmi Közlemények* hasábjain jelent meg Bárczay Oszkár: *Nikápoly* című tanulmánya⁹ az 1396-os kereszties hadjáratról. Az említett két mű egyike sem foglalkozik bővebben a résztvevőkkel. Ellenben Wertner Mór: *A nikápolyi hadjárat 1396-ban* című munkája¹⁰ több oldalt szentel a jelenlévőknek, ahogyan Rázsó Gyula: *A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély* című dolgozatában¹¹ is találunk egy kisebb listát. Mind Wertner, mind pedig Rázsó műve esetében óvatosan kell bánni az azokban közölt személyekkel, ugyanis tévedések is felfedezhetőek a felsorolásaikban.¹² Jelen munka mellett hogy pontosabb kép megrajzolására törekszik, egyben kísérletet tesz egy teljesebb névsor összeállítására. A rendelkezésre álló okleveles anyag – perhalasztások, végrendeletek és adománylevelek segítségével – lehetővé teszi újabb személyek megnevezését és már ismert résztvevők csata utáni sorsának – fogságának vagy elestének – felderítését. A kutatást nagyban segítették a Zsigmond-kori oklevéltár kötetei¹³ és az egyre nagyobb számban összeállított itineráriumok.¹⁴

² Richard Vaughan: Philip the Bold. The Formation of the Burgundian State. London, 1972. 61–62. o.

³ Charles Tipton: The English at Nicopolis. *Speculum*, 1962. 528–540. o.

⁴ Adrian Bell: England and the Crusade of Nicopolis, 1396. *Medieval Life*, 1996. 18–22. o.

⁵ Bertrand Schnerb: A francia–burgundi kontingens részvétele a nikápolyi hadjáratban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 583–592. o.

⁶ Norman Housley: Boucicaud marsall Nikápolynál. *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 593–602. o.

⁷ Bárány Attila: Angol lovagok a nikápolyi csatában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118. (2005) 517–566. o.

⁸ Kiss Károly: A nikápolyi ütközet 1396. sept. 28. Olvasmányok a hadtörténelemből II. *Magyar Academiai Értesítő*, 13. (1855), 249–312. o.

⁹ Bárczay Oszkár: Nikápoly. *Hadtörténelmi Közlemények*, 7. (1894). 486–501., 589–598. o.

¹⁰ Wertner 31–62., 213–253. o.

¹¹ Rázsó Gyula: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393–1437). *Hadtörténelmi Közlemények*, 20. (1973). 411–424. o.

¹² Wertner és Rázsó több esetben téved egyes személyek tartózkodási helyét illetően (lásd Kaplai János esete). Wertner 39. o.; Rázsó 421. o. Rázsó munkájában, a jegyzetben közölt forrás nem takarja a szövegben említett személyt. A 118. jegyzetben elvileg Macedóniai András és Miklós részvételét igazolná. ZsO I. k. 4686 sz. Ez Forgács Péter és János érdemeiért kiállított adománylevel. A 119-es jegyzetben szereplő ZsO I. k. 5783, 5799 sz. oklevelek sem Ilsvai Leusták nádor nikápolyi részvételéről adnak számot. Hasonló problémák adódnak a 125-ös és a 128-as jegyzeteknél is. Rázsó 241. o. Wertner szerint az 1395-ben meghalt Sárói László is a kereszties hadakkal tartott. Wertner 40. o. Vö. Engel Báró 240. o.

¹³ ZsO vonatkozó kötetei.

¹⁴ Itinerárium, C. Tóth 2004.

A kutatás módszerei és felépítése

A keresztes hadjárat, illetve a nikápolyi csata magyar résztvevőit a következő módszerek segítségével azonosítottam. Összeállítottam a lehető legrészletesebben az egyes személyek jelenlétét, és rekonstruáltam a csata utáni sorsukat. Ehhez a különböző tartalommal és céllal kiállított okleveles anyag állt rendelkezésemre. Először a hadjárat előtti perhalasztásokat és végrendeleteket, majd a keresztes hadak útjába eső városoknál és váraknál keltezett adományleveleket, végül a kutatás forrásanyagának döntő részét képező csata utáni adományleveleket vizsgáltam meg. Az elszenvedett vereség dacára, az egyes személyek helytállásától függetlenül, még sok évvel a csata után is fontos elemét alkotják az oklevelek narrációinak az ott törtétek.

A neveknél a gyakrabban használt vezetéknevet tüntettem fel. Abban az esetben, ha az adott család még más elnevezéssel is bírt – a nemzetségen belüli megkülönböztetés miatt – azt utána, zárójelben adtam meg, például Pető György (Gersei). A könnyebb azonosítás végett a nevek mögött az is jelzésre kerül, hogy az adott személy kinek a fia volt. Ezzel segíteni remélem a későbbi kutatásokat, ugyanis egy nagyobb nemzetség esetében – lásd például a Perényiek – ugyanannak a keresztnévnek a többszöri felbukkanása miatt csak az apa kiléte tisztázhatja a rokoni szálakat. Azoknál az eseteknél, ahol egy család vagy nemzetség több tagja is részt vett a keresztes hadjáratban, ott a vezetéknev után kapcsos zárójelben közöltem az illető nevéét és atyjának kilétét, így segítve a pontosabb azonosítást.

A következő fontos feladat a résztvevők hazatérének, fogságának, vagy éppen elestének igazolása – utóbbi esetben a név elé † került. Ennek eszközei egyrészt az adománylevelek, ezekből nem csupán az életben maradtak, de több esetben a családhoz tartozó személyek haláláról is lehetett értesülni – lásd például Maróti János jutalmazása, melyben kitérnek testvére, Dénes elestére.¹⁵ Emellett több, más jogi kérdésben született oklevél is számba vehető. Voltak, akiket a királyi szolgálat teljesítése közben birtokaiban megkárosítottak, így járt például Bazini György. Előfordult, hogy egy elesett személy birtokai körül keletkeztek perek – erre jó példa Csetneki Mihály esete. De vannak olyan esetek is, amikor az elhunyt jogi ügyeit örökölte meg a család, és emiatt került sor később a perhalasztásra – említhetjük itt a Nagymihályiak példáját.

Vizsgálatomat nagyban segítette a résztvevők karrierjének áttekintése is.¹⁶ (Az adatok kezelhetősége céljából ezeket 1408-ig követtem. Ha a bizonyításhoz szükséges volt, akkor a nevezett évszámon túl is felhasználtam adatokat.) Ennek megvizsgálása körvonalazta az egyes résztvevők 1396 előtti és utáni politikai befolyását. Néhány személy életben maradását és későbbi hazatértét csakis karrierjének új elemei alapján lehetett megerősíteni, ilyen például Kállói Miklós.

A következő lajstrom tehát a forrásokban szereplő személyeket tartalmazza. Azon személyekről, akiknek részvétele a hadjáratban csupán feltételezhető, a tanulmány másik részében lesz szó. Az alábbi felsorolásba Cillei Hermann is belekerült, habár 1396-ban még a király külföldi familiárisaként volt jelen, ám mivel pár éven belül egyúttal a Magyar Királyság alattvalója is lett, indokoltnak láttam nevének feltüntetését a listában.

¹⁵ Gyula város oklevéltára (1313–1800). Szerk. *Veress Endre*. Gyula m. város kiadása, Budapest, 1938. 3–7. o.

¹⁶ *Engel* 1996. I–II. k.

A magyar keresztések

Badvaiak [László fia János, György fiai Bertalan és Péter]: (Luxemburgi) Zsigmond 1396. május 26-án hadba vonulásuk miatt perhalasztást ad nekik.¹⁷ További sorsukról a források nem beszélnek.

†*Baracscai Lőrinc* (Ugróci, István fia): 1396. július 7-én végrendelezik, arra az esetre, ha nem térne vissza a török elleni hadjárataból.¹⁸ Lőrinc elestének tényét, a végakaratóban rögzítettek alapján szétosztásra került vagyonával foglalkozó oklevelekből lehet tudni.¹⁹

Bazini György (Sebes-fi Miklós fia): 1397. június 9-ei panasza szerint, amíg ő Bulgáriában a török elleni hadseregben volt, birtokaiban megkárosították.²⁰ 1396-ot követően udvari lovag (1402–1425), majd pozsonyi ispán (1408–1409).²¹

Besenyő Pál (Özdögei): 1405. augusztus 24-én kelt adománylevele szerint Zsigmond mellett küzdött a nikápolyi csatában.²² 1402-ben komáromi ispán és várnagy, 1402–1406 között horvát és szlavón bán, 1404-ben a vránai perjelség kormányzója, 1408-ban a Sárkányrend tagja.²³

Bethlenfalviak [(János fia) Thurzó György, (Bertalan fia) Márton]: Ott voltak a nikápolyi csatamezőn, két rokonukkal ellentétben sikeresen hazatértek a hadjárataból.²⁴ Márton 1414–1432 között szepesvári várnagy, 1416-ban egyúttal dunajeci várnagy, 1425–1431 között pedig szepesi alispán.²⁵

Bulcsúiak [György, Mátyás]: Zsigmond 1396. május 25-én pert halaszt hadba vonulásuk miatt.²⁶ Tódor munkácsi herceg familiárisaként vonulhattak a királyi szolgálatba.²⁷

Cillei Hermann 1399. január 27-én kiállított oklevél narrációja szerint saját zászlaja alatt vonult a török hadjáratba. Cillei a csatát követően Zsigmonddal együtt menekült hajóval Konstantinápolyba.²⁸ A későbbiekben varasdi ispán (1399–1435), mosoni ispán (1401) és horvát-szlavón bán (1406–1408) is volt. 1405. november közepén Borbála lányát hozzáadja a királyhoz, így Zsigmond apósa lett.²⁹ 1408-ban a Sárkányrend tagja. (Szigorúan véve a nikápolyi csata idején még inkább külföldiként, a stájerországi Cillei (Celje) grófjaként van jelen. Ennek dacára a későbbi, jelentős magyarországi kötődései miatt itt van a helye.)

¹⁷ A Badvaiak hadba szállásának tényét a ZsO I. k. 4403. sz. regeszta tartalmazza. Azt, hogy ez családból pontosan kiket érintett, a Codex diplomaticus domus senioris comitus Zichy de Zich et Vásonkeő V. Szerk. *Kamerer Ernő, Nagy Imre*. Budapest, 1895. V. k. 22. oldalán található oklevélből lehet megtudni.

¹⁸ ZsO I. k. 4471. sz.

¹⁹ 1397. július 26. ZsO I. 4894. sz., 1400. október 1. ZsO II. k. 523. sz., 1402. március 13. ZsO II. k. 1512. sz.

²⁰ ZsO I. k. 4815. sz.

²¹ *Engel* 1996. II. k. 226. o.

²² ZsO II. k. 4110. sz.

²³ *Engel* 1996. II. k. 35. o.

²⁴ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tom. I–XI. Cura et studio *Georgii Fejér*. Budae, 1829–1844. X/7. 217–219., 240–242. o.

²⁵ *Engel* 1996. II. k. 36. o.

²⁶ ZsO I. k. 4406. sz.

²⁷ Bulcsú család más tagjáról egyértelműen bizonyítható, hogy Tódor herceg familiárisa. György és Mátyás vonatkozásában ezért nem zárható ki hasonló kapcsolat. *Engel* 1996. II. k. 43. o.

²⁸ *Mályusz* 37. o.

²⁹ *Engel* Életrajz 441. o.

Csákiak [György, Miklós]: Zsigmondtól a keresztes hadjárat közben, 1396. augusztus 18-án Novigrad mellett (Bulgária területe) részesültek adományban.³⁰ A csatából hazatértek, György 1398–1401 között fejéri ispán, csókakői és visegrádi várnagy, majd 1402–1403 között székely, szatmári és ugocsai ispán. Testvére, Miklós 1395 és 1402 között temesi, békési, csongrádi, kevei, krassói, zarándi ispán és a kunok bírója, majd erdélyi vajda 1402–1403-ban, 1408-ban pedig a Sárkányrend tagja.³¹

Csályai László 1397. május 6-án királyi parancsra visszaiktatják Arad vármegyei birtokaiba, melyeket Apácai Gergely addig szerzett meg, míg ő a török elleni háborúban vett részt.³²

Császlóciak [László fia Miklós, János fia †Miklós]: László fia, Miklós részvételét egy 1397. október 18-án kelt adománylevél igazolja.³³ János fia, Miklós elesét egy 1399. február 13-án kiadott perhalasztás tartalmazza.³⁴

† *Csetneki Mihály* (Ákos fia): A rokonok 1401. augusztus 18-án tiltakoznak, hogy a Nikápolynál vívott ütközetben elesett Mihály birtokait elfoglalják.³⁵ 1396 előtt 1387-ban relator, 1388-ban asztalnokmester.³⁶

Csomaközi János: A keresztesekkel már Bulgáriában tartózkodott,³⁷ amikor 1396. augusztus 26-án, a török elleni hadba vonulása miatt perhalasztást kapott.³⁸ Hazatért a nikápolyi csatáról, 1399. november 6-án már Zsigmond csehországi hadjáratában vett részt.³⁹

Csornai László (Mihály fia): Egy 1399. október 18-án kiállított adománylevél szerint Kanizsai János esztergomi érsek familiárisaként vett részt a négy évvel azelőtti törökkel Bulgáriában vívott ütközetben.⁴⁰

† *Dobai János* (István fia): Valószínűleg meghalt, de pontos információ nincsen róla. 1404. júniusában sem tudták pontosan, hogy elesett vagy fogságba került.⁴¹

Duboványi Miklós (Jakab fia): 1413. május 20-án azért emelt panaszt, mert még Nikápoly vára alatt Zákányi Miklósnak egy lovat adott kölcsön, amit, azóta sem kapott vissza.⁴² Valószínűleg Stiborici Stibor erdélyi vajda familiárisa.⁴³

³⁰ ZsO I. k. 4501. sz. Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez I–II. k. Budapest, 1919. I. k. 183–185. o.

³¹ Engel 1996. II. k. 48. o.

³² Oklevelek Temesvármegye és Temesváros történetéhez. Másolta és gyűjtötte: *Pesty Frigyes*. S. a. r. *Ortvay Tivadar*. Pozsony, 1896. I. k. 271. o. „in conflictu pridem intra ambitum regni Bulgarie cum Bayzath Turcorum imperatore”. ZsO I. k. 4749. sz.

³³ ZsO I. k. 5017. sz.

³⁴ ZsO I. k. 5710. sz.

³⁵ ZsO II. k. 1198. sz.

³⁶ Engel 1996. II. k. 52. o.

³⁷ Luxemburgi Zsigmond itineráriumból tudható, hogy 1396. augusztus végén Bulgária területén, pontosabban 18-án Novigrad, 20-án Podgradja voltak a keresztes hadak. Itinerárium, 72. o.

³⁸ ZsO I. k. 4508. sz. A pert Szent Mihály nyolcadára (okt. 6.) halasztották. A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára I–V. k. S. a. r. *Géresi Kálmán*. Budapest, 1882. I. k. 480. o.

³⁹ ZsO I. k. 6119. sz. „[...] unacum domino nostro rege in exercitu foret occupatus [...]” Károlyi I. k. 505. o.

⁴⁰ ZsO I. k. 6090. sz.

⁴¹ ZsO II. k. 3274, 4131. sz.

⁴² ZsO IV. k. 614. sz.

⁴³ Kérdéses, hogy Duboványi Miklós tényleg Stibor familiárisa volt, de karrierje alapján feltételezhető. Erre a megállapításra jutott *Daniela Dvořáková*: A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond. Pozsony, 2009. 473. o.

Eberhard: XXIII. János pápa 1410. augusztus 9-én felmenti Eberhard váradi püspököt a kiközösítés és más bűnök alól, amit akkor szerzet, amikor királya, Zsigmond parancsának eleget téve elkíserte őt a török elleni hadjáratba, ahol saját élete megmentése érdekében őt törököt ölt meg.⁴⁴ Eberhard szerencsésen hazatér, 1397–1406 között zágrábi püspök, 1402-ben horvát és szlavón bán, 1404–1419 főkancellár, 1406–1409 váradi, majd 1409-től egészen haláláig (1419-ig) ismételten zágrábi püspök.⁴⁵

† *Etre Gergely* (Kálnói): A nikápolyi csatát túlélte, de a hazavezető úton meghalt, ezt az 1405. szeptember 28-án fia, Mihály és özvegye, Szokol várának birtoklása miatt tett panaszából lehet tudni.⁴⁶ Bebek Detre familiárisa volt.⁴⁷

† *Forgács János* (Gimesi): Zsigmond 1397. április 1-i adománylevelében Forgács András fia, Pétert érdemeiért és Bulgáriában a török elleni harcban elesett unokatestvére, János miatt részesíti jutalomban.⁴⁸ A gimesi várat és annak minden tartozékát az említett Péter megosztva kapta unokaöccsével, János fia, Miklóssal, aki ez ellen május 1-jén tiltakozását fejezte ki.⁴⁹ A rokoni harc még 1411-ben is tartott: Forgács János fia arról panaszkodott, hogy Péter familiárisaival elfoglalta a várat és az most is kezükön van.⁵⁰ János 1379-ben nyitrai alispán, 1382–1388 között királynéi udvari ifjú. Bebek László familiárisa.⁵¹

Garai János: Zsigmond 1406. augusztus 1-jén kiadott adományleveléből tudható, hogy részt vett a csatában. A nikápolyi csatát követően a király – feltehetőleg Havasalföldön keresztül – Magyarországra küldte.⁵² 1402–1403 között temesi ispán, 1408-ban a Sárkányrend tagja.⁵³

Garai Miklós: Bandériuma élén volt jelen a hadjáratban, amit a már az előbb, öccse, János esetében említett adománylevél igazol.⁵⁴ 1387–1390, 1393–1394 macsói bán, 1394–1402 között horvát bán, 1397–1402 között szlavón bán, 1402–1433 között nádor, 1408-ban a Sárkányrend tagja.⁵⁵

Gereci Miklós (Szerecsen): A nikápolyi csatában fogságba esik, innen 12 év után, 1408-ban szabadul és tér vissza Magyarországra.⁵⁶ Később Zsigmond megbízásából követi feladatokat látott el a török és más keleti területeken.⁵⁷

⁴⁴ ZsO II. k. 7827. sz.

⁴⁵ Engel 1996. II. k. 67. o.

⁴⁶ ZsO II. k. 5019. sz. Etre Gergely 1395–1396 között Szokol várának várnagya, ezt Bebek Detre volt nádor (1397–1402), akkor szlavón bántól (1389–1392) kapta. A fia, Mihály és özvegye Szokol várának birtoklásáért teszi a panaszt.

⁴⁷ Engel 1996. II. k. 71. o.

⁴⁸ ZsO I. k. 4686. sz.

⁴⁹ ZsO I. k. 4739. sz.

⁵⁰ ZsO III. k. 1247. sz. Forgács János fia, Miklós panaszát a Nyitra és Trencsén megyék számára tartott nádori (ekkor Garai Miklós 1402–1433) közgyűlésen adta elő a közte, és nagybátyja, Péter közötti konfliktust.

⁵¹ Engel 1996. II. k. 76. o.

⁵² „prefatum Johannem filium condam Nicolai palatini [...] pro custodia et conseruacione regni nostri” Hazai 439. o.

⁵³ Engel 1996. II. k. 81. o.

⁵⁴ Hazai VII. k. 438–439. o.

⁵⁵ Engel 1996. II. k. 81. o.

⁵⁶ Tardy Lajos: Régi magyar követjárások Keleten. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 11. Budapest, 1983. 16–19. o.

⁵⁷ Uo. 9–25. o.

† *Gyógyiak* [István és két testvére]: 1410. július 28-án Zsigmond adományban részesíti István fiait, Jakobot és Lászlót atya szolgálataiért, aki Nikápolynál a törökkel vívott csatában esett el két testvérel egyetemben.⁵⁸

Jabrocky [(Lajos fiai) †Albert, Benedek]: Benedek 1411. szeptember 29-én címeradományban részesül, ebből derül ki, hogy testvére, Albert elesett a Nikápolynál vívott csatában.⁵⁹

† *Ilsvai Leusták*: A nádor saját bandériuma élén vett részt a hadjáratban. Az 1400. január 20-án kelt végrendeletből derül ki a fogságba esése, a váltságdíj előteremtésére tett sikertelen kísérlet és a hazatérésről való lemondása.⁶⁰ Feltehetőleg ezt követően halt meg. 1384-ben királynéi udvari lovag, 1387–1392 között ajtónállómester, majd 1392–1397-ig nádor.⁶¹

Kalandai Deche (János fia): Testvérei, Antal és Bertalan szolgálataikért és a török szultánnal vívott ütközetben elesett fivérük, Deche miatt részesülnek adományban 1397. augusztus 1-jén a királytól.⁶²

Kanizsaiak [István, János, Miklós]: A fivérek három bandériummal vettek részt a kereszties hadjáratban, de csak István⁶³ és János voltak személyesen jelen,⁶⁴ Miklóst a király visszaküldte Magyarországra, bandériumát testvérei vezették. István 1390-ben udvari ifjú, 1391–1395-ig székely ispán, 1395 és 1401 között ajtónállómester és somogyi ispán, 1398–1401-ig komáromi ispán. János 1387 és 1403 között főkancellár, 1387–1418-ig esztergomi érsek. Miklós 1374-ben és az azt követő esztendőben zalai ispán, 1383–1385-ig mosoni ispán, óvári várnagy, 1387 és 1401 között vasi, soproni és zalai ispán, 1388–1398-ig tárnokmester, majd 1394-ben és 1395-ben kunok bírása.⁶⁵

Kállói Miklós (Lőkös fia): 1396. augusztus 15-én, a kereszties vállalkozás közben, Orsovánál kap perhalasztást a török elleni seregben való részvétel miatt.⁶⁶ A csatát követően sorsa bizonytalan, ezt támasztja alá egy 1397. május 30-án kelt hatalmaskodási ügy, mely hallottként kezeli.⁶⁷ A hír azonban nem bizonyult igaznak, mivel hazatért, és 1399. július 28-én már, mint szabolcsi esküdt tűnik fel.⁶⁸

† *Kisteszeri Patkós István*: Eleste egy 1411. augusztus 26-án kelt birtokvitából tudható. Ebben lánya, Katalin emel panaszt Kisteszeri Patkos János ellen, atyja birtokrészeinek jogtalan elfoglalása miatt.⁶⁹

⁵⁸ ZsO II. k. 7787. sz.

⁵⁹ ZsO III. k. 992. sz.

⁶⁰ ZsO II. k. 36. sz. A januári végrendelet után, a család még március 14-én és április 13-án is a váltságdíj előteremtésén dolgozott. ZsO II. k. 135., 201. sz.

⁶¹ Engel 1996. II. k. 119. o. Ilsvai Leusták nádor nevében még fogságba esését követően is adtak ki oklevelet, erről bővebben: C. Tóth 2012. 55–59. o. Ilsvai életpályáját bővebben lásd Engel: Életrajz 422–423. o.

⁶² ZsO I. k. 4907. sz.

⁶³ Kanizsai István a relatora Zsigmond 1396. augusztus 13-án kiállított adománylevelének. ZsO I. k. 4496. sz. Ekkor a kereszties hadak már Orsovánál tartózkodtak. Itinerárium, 72. o.

⁶⁴ Középkor 233–234. o.

⁶⁵ Engel 1996. II. k. 122–123. o.

⁶⁶ Macra-i György fia, Péter perét november 8-ára halasztatta Zsigmond. ZsO I. k. 4499. sz.

⁶⁷ ZsO I. k. 4796. sz.

⁶⁸ ZsO I. k. 5990. sz.

⁶⁹ ZsO III. k. 859. sz.

† *Koruskai Imre* (György fia): Testvére, András 1408. február 12-én tartott körösi és verőcei közgyűlésen kérdőre vonta Monoszlói Csupor Pál körösi ispánt (1407–1412),⁷⁰ hogy milyen jogon foglalta el a Nikápolynál török elleni csatában elesett öcsének birtokrészeit.⁷¹

Makrai Péter (György fia): 1396. augusztus 15-én, a keresztes vállalkozás közben, Orsovánál kap perhasztást a török elleni seregben való részvétel miatt.⁷²

Macedóniaiak [András, Miklós, Simon]: Zsigmond 1397. március 2-án részesíti jutalomban János fia Andrást, Péter fia Miklóst és Danch fia Simont nikápolyi helytállásuk miatt.⁷³ Hazatérnek, András 1399–1414 aulicus, Miklós 1412–1416 előkelő, Simon 1416 szintén előkelő.⁷⁴

Marcaliak [Dénes, † István, Miklós, Péter]: A keresztes hadjárat közben, 1396. augusztus 13-án adományt kap Miklós temesi ispán és testvérei, Péter, István és Dénes.⁷⁵ István fogságba esett, és ott is halt meg.⁷⁶ Miklós és testvérei hazatértek, 1397. március 11-én és 1398. május 5-én részesülnek jutalomban, ezekben főleg Miklós érdemei vannak kiemelve, hangsúlyozva a Bajazid török szultán elleni harcot.⁷⁷ Dénes 1394-ben allovázmester, 1398–1402-ig fejei és győri ispán, csókakői és visegrádi várnagy, majd 1402 és 1403 között székely, szatmári és ugoicsai ispán.⁷⁸ Miklós 1395–1402-ig temesi ispán, majd 1402-ben és 1403-ban erdélyi vajda. Péter 1399-ben visegrádi várnagy.⁷⁹

Marótiak [† Dénes, János]: 1396-ot követően János számára számos olyan adománylevél került kiállításra, melyeknek narrációjában előkelő helyet foglalt el a nikápolyi csatában való részvétele. Ezekben említik testvéreinek, Dénesnek az elesését.⁸⁰ János 1393-ban udvari lovag, 1397 és 1410 között macsói bán, 1397 és 1398 között székely ispán, 1406-ban a kalocsai érsekség kormányzója, 1408-ban a Sárkányrend tagja.⁸¹

† *Nagyimihályiak* [(György fia) János, (István fia) István]: 1398. április 15-én Bebek Detre nádor – tekintettel János és István halálára – a peres ügyüket megöröklő György fia, Péternek és István fia, Andrásnak halasztást engedélyez.⁸² Nagyimihályi János 1387-ben

⁷⁰ Engel 1996. II. k. 54. o.

⁷¹ ZsO IX. k. 88. sz.

⁷² ZsO I. k. 4499. sz.

⁷³ ZsO I. k. 4653. sz. Zsigmond a Baranya vármegyei Bosoog és a Tolna vármegyei Vaszar birtokot kapták a Macedóniaiak. A király 1398. március 19-én rendeli el, hogy a pécsi káptalan hajtsa végre a birtokokba való beiktatást. ZsO I. k. 5219. sz.

⁷⁴ Engel 1996. II. k. 151. o.

⁷⁵ Temes I. k. 263–266. o. Marcaliak Fejérekő várát Kőröshegy birtokkal, és több Somogy vármegyei jószágot is kaptak. A Zsigmondkori oklevéltár vonatkozó regesztája (ZsO I. k. 4497. sz.) nem tartalmazza Marcali Miklós testvéreinek nevét.

⁷⁶ ZsO II. k. 5302. sz. Az 1398. május 5-én kelt oklevél már elhunytként beszél Marcali Istvánról.

⁷⁷ ZsO I. k. 4663., 5302. sz. Tolna és Somogy vármegyében kaptak birtokokat a Marcaliak.

⁷⁸ Engel 1996. II. k. 153. o.

⁷⁹ Engel 1996. II. k. 254. o.

⁸⁰ Maróti János a következő adományokat kapja: 1397. március 2-án a Baranya vármegyében fekvő Valpó és Nadas birtokokat (ZsO I. k. 4654. sz.), 1399. október 31-én a Bodrog vármegyében lévő Kormos falu királyi vámját kapja. (ZsO I. k. 6104. sz.) 1403. november 5-én Békés és Zaránd vármegyében fekvő birtokokat kap. Veress 3-7. o. 1404. április 4-én Valkó, Szerém, Bács, Bodrog és Pest vármegyében kap birtokokat. (ZsO II. k. 3089. sz.)

⁸¹ Engel 1996. II. k. 155. o.

⁸² A Nagyimihályiaknak a Vetésiek elleni perét május 1-jére halasztja Bebek Detre nádor. A nagyimihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I-II. Szerk. Nagy Gyula. Budapest, 1889. II. k. 6–7. o. (ZsO I. k. 5274. sz. regesztá nem tartalmazta Nagyimihályi János testvéreinek és István fiának a nevét.) Nagyimihályi János Nikápolyi alatti elesését egy másik, 1398. szeptember 2-ai oklevél is megerősíti. Sztáray II. k. 11–13. o. (ZsO I. k. 5472. sz. regesztából hiányoznak a vezetéknevek.)

munkácsi várnagy, 1388–1396-ig ungi ispán, 1393-ban beregi ispán, 1389 és 1395 között királynéi udvari lovag.

† *Nyéki Balázs* (György fia): Részt vesz a nikápolyi csatában. 1397. január 2-án még kérdéses, hogy életben van-e.⁸³ Elestéről egy 1398. április 21-én kelt oklevél tanúskodik.⁸⁴

Ostrowski Przedpelk (Miklós fia): A kereszties hadjáratot megelőzően 1396. június 8-án végrendeletet ír arra az esetre, ha nem térne vissza a háborúból.⁸⁵ Hazatér, ezt több oklevél és tisztség is bizonyítja. 1397-ben udvari lovag és pozsonyi alispán. Stiborici Stibor familiárisa volt.⁸⁶

Perényiek [(Péter fiai) Imre, †János, †Miklós, (János fia) Miklós, (Miklós fiai) László és Miklós, a Perényiek terebesi ága]: 1398. május 29-én egy perhalasztás alapján tudható, hogy János és Miklós elestek Bulgáriában a török elleni csatában.⁸⁷ Az oszmánok elleni hadjáratban részt vett még az előbb említett két Perényi testvére, Imre és azok fiai, két Miklós és László.⁸⁸ Imre 1386–1388-ig királynéi udvari ifjú, 1388-ban diósgyőri várnagy, 1397 és 1404 között pohárnokmester és abaúji ispán, 1402–1404-ig borsodi ispán, 1405–1418-ig titkos kancellár. 1408-ban a Sárkányrend tagja. János 1386-ban udvari ifjú, 1390–1396-ig pohárnokmester. Miklós 1386-ban udvari ifjú, 1387 és 1390 között pohárnokmester, 1388-1390-ig diósgyőri várnagy, borsodi, abaúji és zempléni ispán, 1390-ben és a következő évben szörényi bán, 1395–1396-ig borsodi ispán. Perényi Miklós fiai közül, László 1409-ben, Miklós 1409-től 1413-ig udvari ifjú.⁸⁹

Perényi Péter (Simon fia, a Perényiek nyalábi ága): Péter 1411. július 13-án kapott adományleveléből tudható, hogy részt vett számos familiárisával egyetemben a nikápolyi csatában, ahol súlyosan meg is sérült.⁹⁰ 1389–1391-ig udvari familiáris, 1395 és 1423 között zempléni ispán, 1397-ben, illetve 1400-ben 1401-ben macsói bán, 1397–1401 székely, szatmári és ugocsai ispán, 1398–1423 ungi ispán, 1401-ben beregi ispán, 1402–1404 szepesi ispán, 1404 és 1410 között máramarosi ispán, 1404-től 1406-ig abaúji ispán, 1405-ben és 1406-ban sárosi ispán, 1407–1419 szatmári és ugocsai ispán, 1408-ban zágrábi ispán. 1408-ban a Sárkányrend tagja.⁹¹

† *Pető György* (gersei): 1398. április 4-én és november 9-én kiállított oklevelek elmondása szerint György a Bajazid török szultán ellen vívott csatában halt meg.⁹² 1396-ot megelőzően 1390-ben saskői várnagy, 1391-ben barsi alispán és szentmártoni várnagy. A hadjáratba Ilsvai Leusták zászlaja alatt vonulhatott.⁹³

Remetei Himfi István (Péter fia): A királytól 1396. augusztus 28-án – a hadjárat közben – a Vidin melletti táborban kapja adományul a Csongrád vármegyei Halas királyi bir-

⁸³ ZsO I. k. 4589. sz.

⁸⁴ ZsO I. k. 5282. sz.

⁸⁵ ZsO I. k. 4429. sz.

⁸⁶ Engel 1996. II. k. 180. o.

⁸⁷ ZsO I. k. 5339. sz.

⁸⁸ ZsO II. k. 4095. sz. Perényi Miklós és fia, László és Miklós részvételét Zsigmond 1406. január 26-án kiállított oklevele igazolja. ZsO II. k. 4417. sz.

⁸⁹ Engel 1996. II. k. 189. o.

⁹⁰ *Tringli István*: A Perényi család levéltára 1222–1526. Budapest, 2008. 329. sz.

⁹¹ Engel 1996. II. k. 190. o.

⁹² ZsO I. k. 5249., 5571. sz.

⁹³ Engel 1996. II. k. 194. o.

tokot.⁹⁴ Hazatér, majd 1397. március 25-én érdemeire való tekintettel birtokadományban részesül.⁹⁵

Rozgonyiak [† (László fia) János, (Lőrinc fia) János, †(Lőrinc fia) Osvát, (Miklós fia) Simon]: Rozgonyi Simon 1409. október 18-án kap adományt, szolgálatai között a török elleni harcban, Nikápolynál szerzett érdemei is felsorolásra kerültek.⁹⁶ Egy 1410. május 29-én kiállított királyi adománylevélben már Simonon kívül Lőrinc fiáról, Jánosról is megtudható a csatában való részvétele, de két rokonuk, Lőrinc fia, Osvát és László fia, János eleste is.⁹⁷ Simon 1388–1408 között udvari lovag, 1397–1401-ig sárosi ispán, majd 1409–1414-ig országbíró. Lőrinc fia, János 1402-ben aula tagja, 1409 és 1435 között sárosi ispán, 1410-ben sárosi várnagy, 1412–1436-ig főkincstartó.⁹⁸

† *Sasaiai* [István fiai, Jakab, Pál]: 1411. május 12-én Pál fia, András birtokügyleteivel kapcsolatban kerül elmondásra, hogy Jakab és Pál elestek a törökkel vívott csatában.⁹⁹

Sebesi Simon (Sebesi Péter fia, László fia): Simon a nikápolyi csatában fogságba kerül, ahonnan csak évek múlva szabadul jelentős váltságdíj fejében, melyet a család nagy erőfeszítések árán teremtett elő. Ez Zsigmond 1401. január 13-án kelt adományleveléből tudható.¹⁰⁰

Semseiek [Demeter fiai, János, † László]: 1396. augusztus 13-án Orsovánál a keresztes hadjárat közepette adományban részesülnek.¹⁰¹ János hazatért, ezt bizonyítja az uralkodó pallosjog-adománya 1397. július 15-én.¹⁰² Majd 1401. április 24-én János címeradományt nyert a saját, és a nikápolyi csatában elesett László szolgálataiért.¹⁰³ László 1395 és 1396 között al-pohárnokmester, emellett bizonyíthatóan Perényi Péter familiárisa,¹⁰⁴ – nem elképzelhetetlen, hogy János is az lehetett.

Somkerei Antal (erdélyi): A nikápolyi részvételét a király 1403. november 5-én és 1405. június 21-én kiadott adományleveleiben írottak erősítik meg.¹⁰⁵ Antal 1401-ben Knin várnagya, 1405–1411-ig somlói várnagy, 1406–1408-ig sárosi alispán. Garai Miklós familiárisa volt.¹⁰⁶

Stiborici Stibor: A nikápolyi csatában való részvételéről Zsigmondnak egy 1397. december 8-án kelt oklevele alapján tudunk. Ebből kiderül, hogy saját zászlaja alatt más útvonalon érkezett meg Nikápoly vára alá, mint a főserég.¹⁰⁷ Stibor 1387-ben oroszországi

⁹⁴ ZsO I. k. 4509. sz.

⁹⁵ ZsO I. k. 4677. sz.

⁹⁶ ZsO II. k. 7134. sz.

⁹⁷ ZsO II. k. 7633. sz.

⁹⁸ Engel 1996. II. k. 206–207. o.

⁹⁹ ZsO III. k. 458. sz.

¹⁰⁰ ZsO II. k. 817. sz.

¹⁰¹ ZsO I. k. 4496. sz.

¹⁰² ZsO I. k. 4876. sz. Ezt a pallosjogot 1401. április 24-én Zsigmond Budán átírja. ZsO II. k. 1031. sz. Majd megerősíti 1406. január 26-án. ZsO II. k. 4418. sz.

¹⁰³ ZsO II. k. 1030. sz.

¹⁰⁴ Engel 1996. II. k. 212. o.

¹⁰⁵ A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I-II. Szerk. *Barabás Samu*. Budapest, 1895. I. k. 292–294., 299–301. o. (A két oklevél regesztája megtalálható a ZsO II. k. 2720., 3998. sz. alatt, de ezek nem közlik az adományozás okát, csupán annak tényét közlik.)

¹⁰⁶ Engel 1996. II. k. 69. o.

¹⁰⁷ Stibor Havasalföldön keresztül érkezett meg Nikápoly alá. *Wenzel Gusztáv*: Stibor vajda – Életrajzi tanulmány. Budapest, 1974. 97–101. o. Feltehetőleg a csatát követően Havasalföldön keresztül tért haza, 1396. november 13. a százföldi Szelindeken kiadott oklevele ezt feltételezi. *C. Tóth* 2004. 468. o.

vajda, 1388-ban udvari lovag, 1389–1402-ig pozsonyi ispán, 1392–1401-ig trencsényi ispán, 1392 és 1414 között nyitrai ispán, 1395-től 1401-ig erdélyi vajda és aradi ispán, 1404 és 1414 között beszercei ispán, 1405-ben az esztergomi érsekség kormányzója. 1408-ban Sárkányrend tagja.¹⁰⁸

† *Szinyei Egyed*: Egy 1400. január 13-án kiadott oklevél beszél nikápolyi elestéről.¹⁰⁹

Szölösi Jakab (Pető fia): Feltehetőleg részt vett a keresztes hadjáratban. Ezt támaszthatja alá az évszám nélküli végrendelete, melynek indoka „ad exercitum domini regis contra paganos peregre proficisscens” volt.¹¹⁰ További sorsáról nincsenek információk.

† *Tolcsvai János* (Egyed fia): Egy 1400. január 13-ai oklevél igazolja részvételét és halálát.¹¹¹

Tompaiak (Kutnáni) [Gergely, Péter, Rach, Tamás]: 1408. augusztus 22-én kiadott adománylevél szerint a fivérek, Gergely, Péter, Rach és Tamás részt vettek a nikápolyi csatában. Mind a négyen visszatértek – Nikápoly után több más hadjáratban is hűen szolgálták Zsigmondot.¹¹²

Tompek György (oroszvári): Egy 1401. december 27-én kiállított királyi adomány szerint jelen volt a nikápolyi csatában, és nyílhegytől fejsérülést szenvedett a törökkel harcolva.¹¹³ 1401-ben mosoni ispán, 1402-ben udvari lovag.¹¹⁴

Tódor herceg (munkácsi hercegek): 1397. május 30-án a török elleni harcban való elestéről lehetett értesülni.¹¹⁵ A hírek hamisnak bizonyultak, ezt erősíti meg beregi ispáni címe, melyet 1395-ben nyer el és 1401-ig, majd 1402-től 1415-ig tölt be, emellett 1404-ben máramarosi ispán és 1404–1406-ig szatmári ispán is.¹¹⁶

Varasdi Drukker Konrád: Zsigmondtól 1418. december 16-án Varasd megyében kap birtokot adományul a Nikápolyi csatában való helytállásáért.¹¹⁷

† *Váradjai János*: Nikápolynál a törökkel szembeni csatában életét veszti, ezért 1398. november 15-én Stibor kérésére az uralkodó fiúsítja leányát.¹¹⁸ A királyi hadban, mint erdélyi alvajda (1396) vett részt. Stiboriczi Stibor familiárisa volt.¹¹⁹

Zákányi Miklós (Bodizlo fia): 1413. május 20-án egy lovat kérnek számon rajta, amelyet még Nikápoly vára alatt kapott kölcsön.¹²⁰

† *Zámori István* (Miklós fia): Egy 1397. január 2-án kiadott perhalasztás szerint részt vett a nikápolyi csatában, de sorsa ismeretlen.¹²¹ Elestéről egy 1398. április 21-én kelt oklevél tanúskodik.¹²²

¹⁰⁸ Engel 1996. II. k. 217. o.

¹⁰⁹ ZsO II. k. 22. sz.

¹¹⁰ ZsO I. k. 5137. sz.

¹¹¹ ZsO II. k. 22. sz.

¹¹² Alsó-szláviai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710. Magyarország mellék-tartományainak oklevéltára III. Szerk. *Thallóczy Lajos, Horváth Sándor*. Budapest, 1912. 319–320. o.

¹¹³ ZsO II. k. 1356. sz.

¹¹⁴ Engel 1996. II. k. 244. o.

¹¹⁵ ZsO I. k. 4796. sz.

¹¹⁶ Engel 1996. II. k. 170. o.

¹¹⁷ ZsO VI. k. 2630. sz.

¹¹⁸ ZsO I. k. 5587. sz. Feleségét egy 1404. július 28-ai oklevél özvegynek címzi. ZsO II. k. 3323. sz.

¹¹⁹ Engel 1996. II. k. 254. o.

¹²⁰ ZsO IV. k. 614. sz. „sub castro Nykapolis”.

¹²¹ ZsO I. k. 4589. sz.

¹²² ZsO I. k. 5282. sz.

Zomlin Mihály (Ramaz fia): Zsigmond mellett, mint a nagyobb kancellária jegyzője volt jelen Nikápolynál. Egy 1398. március 31-ei oklevél tanúsága szerint két évvel azelőtt minden holmija elveszett, ezzel együtt egy rábízott kegyelemlevél is.¹²³ Ebből kiindulva, több oklevéllel is lehet számolni, mely ekkor tűnhetett el.

Zsuki Darabos János (Illés fia): 1418-ban két adománylevel – március 29.¹²⁴ és április 1.¹²⁵ – is beszámol részvételéről a nikápolyi csatában.

Az otthonmaradottak

A keresztes hadjáratban résztvevők pontos létszámát nem lehet meghatározni. A további pontosítást segítheti azon személyek sorba vétele, akik biztosan nem vettek részt a török elleni vállalkozásban. Ebben az esetben is elsősorban bárókról és nemesekről lehet számot adni, hiszen az okleveles anyag róluk emlékezik meg.

Egy 1396. szeptember 8-án Nagyhatvanban kelt oklevél szerint Zsigmond a királyság kormányzását Kanizsai Miklós tárnokmesterre,¹²⁶ Pásztói János országbíróra,¹²⁷ Lackfi István zagoriai (varasdi) ispánra,¹²⁸ Szécsényi Frank volt országbíróra,¹²⁹ serkei Kaplai János volt országbíróra¹³⁰ és serkei Kaplai Dezsőre¹³¹ bízta.¹³² A felsoroltak közül a kutatók többeket is tévesen a nikápolyi csata résztvevőjének gondoltak. Rázsó Gyula Szécsényi Frankról, Pásztói Jánosról, Lackfi Istvánról, Kaplai Dezsőről és testvéréről, Kaplai Jánosról¹³³ – utóbbiról Wertner Mór is¹³⁴ – azt gondolta, hogy részt vett a nikápolyi csatában. Kaplai János tartózkodási helyét még az újabb kutatások sem tisztázták. Ezt mutatja Bertényi Iván munkája, melyben a királyság irányítását ellátó személyek névsorából – feltehetően véletlenül – kihagyta a volt országbíró nevét.¹³⁵ Az idézett szeptember 8-ai levél csakúgy, mint Szécsényi Frank, Pásztói János, Lackfi István és Kaplai Dezső esetében, Kaplai Jánosnál is a magyarországi tartózkodását támasztja alá a keresztes hadjárat ideje alatt. Továbbá a jelen okiratból tudható, hogy az egri püspök, Cikó István (1387–1399)¹³⁶ is itthon maradt.¹³⁷

Az otthonmaradottak másik körét azok a személyek alkották, akik ígéretüket vagy éppen kötelezettségüket megszegve nem jelentek meg a királyi seregben. Az első ilyen

¹²³ ZsO I. k. 5236. sz.

¹²⁴ ZsO VI. k. 1693. sz.

¹²⁵ ZsO VI. k. 1703. sz. Az oklevél speciális familiárisnak nevezi, így király közeli embereként lehet rá tekinteni.

¹²⁶ Kanizsai Miklós tárnokmester (1388–1398) *Engel* 1996. I. k. 38. o.

¹²⁷ Pásztói János országbíró (1395–1397) *Engel* 1996. I. k. 9. o.

¹²⁸ (csáktornyai) Lackfi István zagorai (varasdi) ispán (1391–1397) *Engel* 1996. I. k. 224. o.

¹²⁹ Szécsényi Simon országbíró volt 1395-ben. *Engel* 1996. I. k. 9. o.

¹³⁰ (serkei) Kaplai János országbíró volt 1392 és 1395 között. *Engel* 1996. I. k. 9. o.

¹³¹ (serkei) Kaplai Dezső előző testvére, volt királynéi lovászmester 1385–1386, udvari lovag 1365–1407 között *Engel* 1996. I. k. 212. o.

¹³² ZsO I. k. 4514. sz.

¹³³ *Rázsó* 416–417. o.

¹³⁴ *Wertner* 247. o. Wertner Mór szerint Kaplai János nem csupán részt vett, de meg is halt a nikápolyi csatában.

¹³⁵ Bertényi Iván: A Nikápoly alá vonult sereg hátországa. Magyarország 1396 nyaratól 1397 tavaszélig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 610–617. o., „*Iohannes olym wayuoda comes de Kapolia*” ZsO I. k. 4514. sz.

¹³⁶ *Engel* 1996. I. k. 64. o.

¹³⁷ Cikó István a kormányzótanács előtt személyesen jelent és adta elő panaszát. ZsO I. k. 4514. sz.

esetben, amelyről tudni lehet, 1396. augusztus 29-én rendelték el vizsgálatot. Kővágó őrsi György vádja alapján Teleki László és Osztopáni Gál ügyük kapcsán perhalasztást kértek, mondván a török elleni hadjáratba kívánnak vonulni – ám ennek valójában nem tettek eleget.¹³⁸ Ugyancsak hasonló okokból indult vizsgálat október 9-én Losonci László özvegyének panasza alapján Csicseri Ormos Pál és István ellen.¹³⁹ A két ügy vizsgálati eredménye nem maradt fenn, így teljes bizonyossággal nem lehet eldönteni, hogy a vádak igazak voltak-e. Annyi bizonyos, hogy az első esetben augusztus 29-én rendelték el a vizsgálatot, Zsigmond és serege 28-án Vidin mellett táborozott.¹⁴⁰ A másik vizsgálatot október 9-én, jóval a nikápolyi csata (szeptember 25.)¹⁴¹ után rendelték el. A két ügyben érintett négy személy esetében valószínűnek tűnik magyarországi tartózkodásuk, de források hiánya miatt ezt teljes biztonsággal kijelenteni sajnos nem lehet.

A feltételezett keresztések

Az előző felsorolásba kerültek azok a személyek, akik okleveles forrásanyaggal bizonyíthatóan részt vállaltak, vagy éppen távol maradtak az 1396. évi kereszties hadjáratától. Az oklevelekben foglaltakon kívül más megerősítő eszköz nem áll rendelkezésre további résztvevők felderítésében. A következőkben azokat a személyeket veszem sorra, akik világi vagy egyházi tisztségük révén részt vehettek bandériumaik (a bandériumokról később bővebben is esik szó) élén a török elleni hadjáratban. Ez a módszer már a feltételezések mezejére vezet a munkát, mégis érdemes számba venni ennek eredményeit is.

Az 1396-os kereszties hadjárat jelentőségéhez sem nemzetközi, sem magyarországi szempontból nem fér kétség. A harcokban részt vevők az ott szerzett érdemeik fejében bízhattak adományban és ezzel együtt hatalmuk gyarapításában. Mégis több világi és egyházi pozíciót betöltő személy hollétéről a források nem beszéltek. Meglehetősen nehéz elhinni, hogy Zsigmond egy ilyen nagyszabású, nemzetközi támogatással bíró hadjárat alkalmával

¹³⁸ ZsO I. k. 4511. Teleki László és Osztopáni Gál perét királyi rendelettel május 28-áról október 6-ára halasztották.

¹³⁹ ZsO I. k. 4530. Csicseri Ormos Pál és István perét július 1-jéről október 6-ára halasztották.

¹⁴⁰ Itinerárium, 72. o.

¹⁴¹ *Veszprém* 603–609. o. E tanulmányában Veszprém László felhívja a figyelmet a szakirodalomban fellelhető nézetkülönbségre a nikápolyi csata idejét érintő kérdésben. Vö. *Szakály Ferenc: A magyar–török küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt.* In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. *Rúzsá Sándor – Szakály Ferenc.* Budapest, 1986. 20. o. E tanulmányában szeptember 18. szerepel. Szakály elképzelésével szemben még az ugyanabban az évben megjelent Magyarország történeti kronológiája. I. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. *Benda Kálmán.* Budapest, 1986. A vonatkozó részt *Solymosi László* állította össze. Ebben szeptember 28-át jelölik a csata időpontjának (234. o.). Veszprém hangsúlyozza, hogy a magyar szakirodalom sokáig, a német elméletet elfogadva, a szeptember 28-át ismerte el. Engel Pál a francia és az angolszász területeken meggyökeresedett szeptember 25-ét fogadta el. *Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig.* Budapest, 1990. 322. o.; Magyarország és a török veszély Zsigmond korában (1387–1437). *Századok*, 128. (1994) 274. o.

Veszprém 1998-as tanulmányában tett felhívása a csata időpontja körüli anomáliákra nem járt kellő hatással. Továbbra is megosztottság figyelhető meg az időpont a kérdésben. Például A Magyar századok. A magyar történelem kronológiája 830–2000. Budapest, 2001. 64. oldalán a csatát érintő részben szeptember 28-a került. (A vonatkozó részt *Daraskóczy István* állította össze.) A Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Szerk. *Rácz Árpád.* Budapest, 2008. c. munkában az ide vonatkozó részben (60. o.), melyet éppen a szeptember 25-i dátumot más művében elfogadó Engel Pál neve fémjelez, szeptember 28-a szerepel a csata időpontjaként. Ebből is világos, hogy a dátum még korántsem tisztázott a magyar, de a külföldi szakirodalomban sem, így további kutatások szükségesek.

ne mozgósította volna mind a világi, mind pedig az egyházi méltóságokat és velük együtt bandériumaikat is.

A világi főméltóságokat betöltő személyek közül Ilsvai Leusták nádor (1392–1397), Stiborici Stibor erdélyi vajda (1395–1397), Garai Miklós dalmát-horvát bán (1394–1402), Perényi János pohárnokmester (1390–1396) és Kanizsai István ajtónállómester (1395–1401) jelenléte igazolható a nikápolyi hadjáratban. Az országbíró Pásztói János és a tárnokmester Kanizsai Miklós a királyság kormányzására Magyarországon maradt. Kik nem szerepelnek egyik listában sem? Bebek Detre szlavón bán (1394–1397), Kórógyi István és Treutel Miklós macsói bánok (1394–1397), Kórógyi János lovászmester (1395–1396), Szécsi Frank kincstartó (1394–1396) és Csetneki György asztalnokmester (1387–1396).¹⁴²

Az utóbbi felsorolásból négy személy, az akikről, ha közvetlen is, de vannak információk. Bebek Detre a keresztes sereg megindulása után is Zsigmond kíséretében tartózkodott. Ezt erősíti a szlavón bán 1396. július 30-án, Hódoson kelt levele.¹⁴³ Csetneki György unokatestvére, Csetneki Mihály a nikápolyi csatában esett el. Ez alapján nem állítható teljes bizonyossággal György részvétele is, de a család egyik tagjának, Mihálynak a (volt asztalnokmester 1388-ban)¹⁴⁴ jelenléte miatt elképzelhető.¹⁴⁵ Két báró, Szécsi Frank¹⁴⁶ és Kórógyi István¹⁴⁷ 1396-ot követően eltűnnek a forrásokból. Nem zárható ki, hogy a nikápolyi csatában estek el. A négy országos méltóságviselő részvétele források hiányában csupán feltételezhető és nem bizonyítható.

¹⁴² Engel 1996. I. k. 5., 9., 13., 25., 49., 19., 29., 41., 52., 47. o. Engel Pál véleménye szerint, 1395-től már a temesi ispánokat is az országos méltóságok közé kell sorolni. A keresztes hadjárat idején Csáki Miklós és Marcali Miklós töltötték be eme tiszteket (1394–1402). Viszont a rendelkezésre álló források tanúsága szerint nem számíthatóak még ekkor az országos tiszteket betöltők közé. Épp Engel határozta meg azt a különbséget, amelynek 1396-ban sem Csáki, sem Marcali nem felelt meg. Marcali 1396. augusztus 13-án (Temes I. k. 264. o.), majd 1398. május 5-én (ZsO I. k. 5302. sz.) kapott adománylevelében is mesterként van címezve. Csáki 1396. augusztus 18-án kapott adománylevelében szintén a „*magistri*” cím szerepel (Csáky I. k. 184. o.). A bárói ranggal rendelkezők az oklevelekben az előkelőbb „*magnificus vir*” (nagyaságos) megszólítást kapták (Engel: Báró 226. o.). Ebből kiderül, hogy a keresztes hadjárat idején a temesi ispáni cím még csupán elindulhatott a bárói rang felé. (A főszövegben ezért sem soroltam fel az országos tisztségviselők között.) Ezt látszik alátámasztani egy 1401. február 17-én Csáki Miklósnak kiállított oklevél is, melyben már a neve előtti címként a „*magnifico*” szerepel (Temes I. k. 309. o.).

¹⁴³ Zsigmond 1396. július 30-án bizonyítottan Hódoson (Itinerarium, 72. o.) tartózkodott, csakúgy, mint Bebek Detre (ZsO I. k. 4492. sz.), ezért is feltételezhető, hogy a királyt kíséretében maradvára részt vehetett a keresztes hadjáratban. Am további források hiányában ez csak feltételezés. Bővebben erről: C. Tóth Norbert: Zsigmond királynak a hiteles helyekről szóló elveszett rendelete. Adalékok a kor kormányzattörténetéhez. In: *Loca credibilia. Hiteles helyek a középkori Magyarországon*. Szerk. *Bilkei Irén – Fedeles Tamás*. (Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye történetéből 4.) Pécs, 2009. 57. o.

Bebek Detre mellett tartózkodott ekkor familiárisa, Tárkányi (Higed) János, aki urához hasonlóan 1396. július 30-án adott ki levelet Hódoson (ZsO I. k. 4493. sz.). Valószínűleg részt vett a keresztes vállalkozásba, bár erről a források nem tesznek egyértelműen említést. Részvétele csupán abból sejthető, hogy a hadjárat megindulása előtt közvetlenül ura és királya mellett tartózkodott Hódoson (ZsO I. k. 4492. sz., Itinerarium, 72. o.). Tovább erősíti a gyanút, hogy 1396-ot követően eltűnik a forrásokból, ennek egyik oka lehet a nikápolyi csatában való eleste vagy fogságba kerülése. Medvevár várnagyi tisztségében – 1394 és 1396 között töltött be – sem említik többet (Engel 1996. II. k. 240. o.).

¹⁴⁴ Engel 1996. I. k. 47. o.

¹⁴⁵ Csetneki György a későbbiekben Gömör vármegye ispánja (1397–1403). Engel szerint 1397-től, de ő maga is csupán 1399. szeptember 23-án kelt oklevélben tudta kimutatni. Engel 1996. I. k. 131. o.

¹⁴⁶ 1398. november 1-jén Szécsi Frank feleségét özvegynek címzik. ZsO I. k. 5553. sz.

¹⁴⁷ Zsigmond 1397. február 25-én kiadott oklevelének méltóságsorában Kórógyi János helyét már utóda, Bebek János szerepel, mint lovászmester. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár 38495.

Össességében elmondható, hogy a világi urak közül tizenkét főméltóság tizenhárom viselője közül hétnek tartózkodási helye igazolható, további négynek közvetetten, de valószínűsíthető, és csupán kettő tisztségviselő kérdéses.¹⁴⁸ Ennek a mérlegnek az adatai ropant kedvezőek. Ezzel szemben az egyházi személyeknél már korántsem áll rendelkezésre annyi információ. Egyházi részről csupán Kanizsai János esztergomi érsek (1387–1418)¹⁴⁹ és Cikó István egri püspök (1387–1399) tartózkodási helyéről állnak rendelkezésre adatok. Előbbi bandériuma élén vonult Zsigmonddal, míg utóbbi a királyság területén maradt. A kalocsai érsek,¹⁵⁰ a tizenegy püspök¹⁵¹ és a vránai perjel¹⁵² személyes részvételéről, de még bandériumaik jelenlétéről sincsen tudomásunk.

A kormányzók kérdése

E kérdés vizsgálatát a közvetlen források hiánya jelentősen nehezíti. Ennek dacára, egy már szóba került dokumentum és a magyar belpolitikai viszonyok elemzése talán segítheti a bizonytalanságok enyhítését. A már más kontextusban vizsgált 1396. szeptember 8-i oklevélből ismerhető annak a hat bárónak a neve, akiket Zsigmond a királyság kormányzásával bízott meg.¹⁵³ A szóban forgó méltóságviselők közül négynek a személye, joggal vehetett fel belpolitikai, biztonsági kérdéseket. Azonban, mielőtt ezt bővebben kifejteném, fontos vázolni a szóban forgó bárók szűken vett politikai pályáját.

Kanizsai Miklós: zalai ispán (1374–1375), mosoni ispán és óvári várnagy (1383–1385), vasi, soproni és zalai ispán (1387–1401), tárnokmester (1388–1398), a kunok bírása (1394–1395), komáromi ispán (1398–1401).¹⁵⁴

Kaplai Dezső (serkei): udvari lovag (1365–1407), máramarosi ispán (1382–1385), királynéi lovászmester (1385–1386) és nyitrai ispán (1390–1392).¹⁵⁵

Kaplai János (serkei): barsi ispán, lévai várnagy (1378), oroszországi vajda (1379–1380, 1382–1383, 1386), horvát bán, országbíró (1385), diósgyőri várnagy (1387), szőrényi bán (1388–1390) és országbíró (1392–1395).¹⁵⁶

Lackfi István (csáktornyai): székely ispán (1367–1371), horvát bán (1371–1372, 1383–1385), erdélyi vajda (1372–1376, 1385–1386), vasi és soproni ispán (1379), nádor (1387–1392) és lovászmester (1387–1395).¹⁵⁷

¹⁴⁸ Elvileg tizenhárom világi főméltóság van, de ekkoriban a szőrényi báni cím nincsen betöltve (1393–1408). *Engel* 1996. I. k. 33. o. A macsói banság élén, ahogyan arról már esett szó, ekkor Kórógyi István és Treutel Miklós ált. ezért van eggyel több méltóságviselő, mint méltóság.

¹⁴⁹ *Engel* 1996. I. k. 64. o.

¹⁵⁰ Bebek Miklós kalocsai érsek (1392–1399). *Engel* 1996. I. k. 65. o.

¹⁵¹ Liszkói János boszniai (1387–1408), Órévi Lukács csanádi (1387–1408), Pomázi Cikó István egri (1387–1399), Maternus erdélyi (1395–1399), Hédervári János győri (1386–1415), Kápolnai Mihály nyitrai (1393–1399), Alsáni Bálint pécsi (1374–1408), Rózsályi Gergely szerémi (1393–1397), Péter (Vilmos fia) váci (1377–1400), Farkasfalvi Pál váradi (1396), Jánoki Demeter veszprémi (1395–1398) és Szepesi János zágrábi (1395–1397) püspökök. *Engel* 1996. I. k. 65., 66., 68., 70–76., 78., 79. o. A nándorfehérvári püspökség a tizenharmadik, de ekkor a tisztség betöltetlen volt, ezért nem említettem meg. *Engel* 1996. I. k. 72. o.

¹⁵² Bebek Imre vránai perjel (1392–1404). *Engel* 1996. I. k. 82. o.

¹⁵³ ZsO I. k. 4514. sz.

¹⁵⁴ *Engel* 1996. II. k. 123. o.

¹⁵⁵ *Engel* 1996. II. k. 212. o.

¹⁵⁶ *Engel* 1996. II. k. 213. o.

¹⁵⁷ *Engel* 1996. II. k. 139. o.

Pásztói János: körösszegi várnagy (1371), udvari lovag (1377–1393), árvai várnagy (1388), nógrádi ispán (1390–1397) és országbíró (1395–1397).¹⁵⁸

Szécsényi Frank: vasi és soproni ispán (1374–1378, 1382–1386), zalai ispán (1378, 1383) sárosi ispán (1382–1383), zólyomi ispán (1387–1390), kincstartó (1392–1393), aradi ispán és erdélyi vajda (1393–1395).¹⁵⁹

Mi olvasható ki ezekből a röviden összefoglalt politikai karrieremből? Az első szembe-tűnő tény, hogy 1396-ban csupán ketten, Kanizsai Miklós és Pásztói János töltöttek be országos hivatalt. Míg Kaplai János, Lackfi István és Szécsényi Frank a hadjáratot megelőző évben kerültek leváltásra – megjegyzendő, nem kegyvesztés miatt. A kialakult helyzetben azonban semmi különleges nincs, egy kis visszatekintéssel a történetek rögtön beilleszthetővé válnak a magyar belpolitika vérkeringésébe. Zsigmond 1387-ben, mint választott uralkodó foglalhatta el a magyar trónt. Ebből kifolyólag az őt megválasztó és hatalmukat még Nagy Lajostól (1342–1382) nyert bárók igyekeztek akarataikat az ifjú uralkodóra erőltetni. Zsigmond hatalma ezektől a báróktól függött, aki joggal tarthatott esetleges leváltásától, hiszen ezek a családok: Bebekék, Kanizsaiak, Lackfiak, Szécsényiek és Kaplaiak vagyoni és politikai befolyásuk révén erre képesek voltak.¹⁶⁰ Egy új, már tőle függő bárói réteg kiépítéséhez először a régiket kellett a politikából kiszorítania. (Zsigmondnak ez véglegesen csak 1403–1404 fordulóján sikerült.) Ennek egyik lépcsőfoka volt az 1395. év, amikor már javában folytak a következő évi keresztes fellépés előkészületei. Zsigmond annak érdekében, hogy a belpolitikai függőségét csökkentse, mozgásterét pedig ezzel arányosan növelje, több személyt is letett országos tisztségéből.¹⁶¹ Ennek eshetett áldozatul Kaplai, Lackfi és Szécsényi. A történetek tükrében nem merészség kijelenteni, hogy az érintettek egyike sem lehetett elégedett a helyzetével. Lackfi István például megtarthatta 1391-től viselt varasdi ispáni címét, de visszatekintve országos pozícióira, ez nagyon kevés lehetett számára.¹⁶²

Vitathatatlanak látszik, hogy az említett bárók leváltásuk ellenére is megőrizték tekintélyüket a politikában. Nem tudható, hogy Zsigmond minek alapján döntött a kormányzók személyét illetően, viszont Kaplai, Lackfi és Szécsényi kinevezését feltehetően a politikában megmaradt befolyásuk is indokolhatta. Véleményem szerint ezzel is magyarázható, hogy Zsigmond végül többek között rájuk is bízta az ország vezetését. Még úgy is, hogy tudhatta, a hat főből négynek volt oka neheztelni rá, vagy éppen méltatlannak érezni azt a pozíciót, amibe 1396-ra került. Viszont pontosan ezért, egyfajta óvintézkedés sejthető a király részéről, amikor a már megindult és Bulgária területén tartózkodó keresztes se-regből, az akkor még trónjának szilárd támaszának számító Kanizsai Miklóst hazaküldte az ország védelmére hivatkozva.¹⁶³ A tárnokmester Magyarországra küldését inkább tekintem politikai célúnak, mintsem katonainak. Igaz, ekkor a magyar belpolitika stabilnak szá-

¹⁵⁸ Engel 1996. II. k. 187. o.

¹⁵⁹ Engel 1996. II. k. 221. o.

¹⁶⁰ Engel 1977 30–34. o.

¹⁶¹ Engel 1977. 30. o.

¹⁶² Az egykori nádor és Zsigmond kapcsolata már az 1390-es évek elejétől nem volt mentes a feszültségektől, ezt Mályusz Elemér is hangsúlyozza munkájában. Sőt, Mályusz ennek az elégedetlenségnek a kicsúcsosodását véli felfedezni Lackfi István 1396/1397-es lázadásában. *Mályusz*: 36–37. o. Lackfi István politikai visszaszorulásáról bővebben C. Tóth 2012. 54–56. o., *Engel Életrajz* 428. o.

¹⁶³ Középkor 233. o.

mított. Mégis, feltételezhető, hogy Zsigmond az utóbbi fenntartása és hatalmának erősítése érdekében küldhette vissza Kanizsait.¹⁶⁴

Az uralkodó lépése egy újabb kérdést vett fel. Vajon a vezető réteg színe-java vele tartható? Csábító az igen válasz, hiszen egyfelől ezzel megoldódna a világi és prelátusok majd felének a tartózkodási helye körüli probléma a hadjárat idejére. Másfelől Zsigmond részéről a keresztes fellépés magasztos céljára és az ellenfél nagyságára való tekintettel a saját zászló alatti vonulás jogával felruházott és hivatalából kifolyólag kötelezhető bárók mozgósítása logikus lépésnek számított volna a részéről. Adódik a dilemma, ha más bárók Magyarországon maradtak, akkor miért kellett Kanizsai Miklóst hazaküldeni? Hiszen az itthon maradtakkal egyaránt biztosítható lett volna az ország bel- és külpolitikai védelme is. A másik kérdés, ha az országos vagy egyházi vezetők közül bárki a királyság területén maradt, miért nem került bele a kormányzói névsorba? Ebben az esetben csupán az óvatos feltételezések állnak meg, hiszen okleveles anyag jelenleg nem támasztja alá a kérdéses méltóságviselők szerepét a keresztes hadjáratban. Ezért számba kell venni azt az egyszerű indokot is, hogy Zsigmond a már fentebb említett okok miatt ragaszkodhatott az említett báróhoz, ebből következően a többi fő méltóságviselő – azoknak, akiknek keresztes részvétele nem alátámasztott – tartózkodása továbbra is kérdéses marad.

A bandériumok száma

Visszatérve a források nyújtotta lehetőségekhez, a következőkben a keresztes hadjáratban igazolhatóan részt vevő bandériumokat fogom bemutatni. Először is definiálni kell, mi is az a bandérium, és milyen kapcsolatban áll a bárói ranggal?¹⁶⁵ A magyar hadsereg alapegysége, mely az Árpád- és az Anjou-korból hagyományozódott át és a Zsigmond-kori hadszervezet döntő erejét képezte. Az okleveles anyagban a *banderium* szinonimájaként a *vexillum* is megtalálható, mely ugyanúgy zászlót jelentett. A bárói privilégiumnak az egyik alappillére volt a saját lobogó alatti vonulás. Fontos tisztázni – és erre Engel Pál is felhívja a figyelmet –, hogy a bárói rang nem a családot illette meg, hanem az azon belüli személyt, vagy személyeket – lásd például a Kanizsai családot, amely három bandériumot állíthatott ki. A világi méltóságok mellett saját zászlója volt a két érseknek, a püspököknek és a vránai perjelnek. Ezek mellett Zsigmond idejében vált gyakorlattá, hogy azok a személyek, akik adott tisztségükről leköszöntek – természetesen, ha ez nem kegyvesztés miatt történt – életük végéig viselhették a bárói méltósággal járó összes kiváltságot.¹⁶⁶

¹⁶⁴ A belpolitika nem lehetett mentes a feszültségektől, Zsigmond ezt pontosan érezhette és az 1396 végi, 1397 eleji, (csáktornyai) Lackfi István nevéhez köthető, de ez idáig teljes mélységeiben még nem tisztázott lázadása be is bizonyította. Kaplai János sem került vissza a király kegyeibe, hiszen 1397-ben még két várát (Sólyomkő és Beszterce) is elvesztette. Engel 1996. I. k. 414., 279. o. Voltak pozitív előrelépések is, Szécsényi Frank újra országos főméltósághoz jut, 1397-től országbíró egészen 1408-ig. Engel 1996. I. k. 9. o. Kaplai János testvére, Dezső 1407-ig, mint udvari lovag az aula tagja maradt, és 1407-től egészen haláláig, 1412-ig királynéi tárnokmester. Engel 1996. I. k. 484., 55. o.

¹⁶⁵ Engel Báró 228–230. o. A félreértések elkerülése végett kellett tisztázni a bárói tisztség és a bandérium közötti viszonyt. Ugyanis feltehetőleg Rázsó Gyula munkájában ez vezetett ahhoz a hibás feltételezéshez, hogy a nikápolyi hadjáratban „*több mint száz banderialis főúr és tehetős nemes részvételéről*” beszéljen. Rázsó 417. o. Engel Pál idézett tanulmányából tudható, hogy Zsigmond egész uralkodása alatt mintegy 115 főt jutatott bárói méltósághoz. Engel Báró 242. o. Rázsó elképzelésének ez ellentmond, akárcsak az, hogy Zsigmond homo novusai még csak 1396-ot követően nyernek bárói rangot.

¹⁶⁶ Engel Báró 227–229. o.

A vizsgálat szempontjából ez fontos megállapítás, hiszen ezzel bővül azon személyek listája, akiknek joguk volt saját lobogó alatt vonulni, így eséllyel tarthattak a királlyal 1396-ban is.

A hivatalban lévők közül saját lobogójuk alatt öten vonultak: Ilsvai Leusták, Stiborici Stibor, Garai Miklós, Perényi János és Kanizsai János, valamint Kanizsai Miklós, aki bandériuma révén volt jelen a keresztes vállalkozásban. A fennmaradó hét báró közül Pásztói János magyarországi tartózkodása megerősített. Bebek Detre, Szécsi Frank, Csetneki György és Kórógyi János hadjáratban való részvétele – mint már jeleztem – közvetett források alapján valószínűsíthető, Kórógyi István és Treutel Miklós jelenléte kérdéses. A főpapok közül Kanizsai János esztergomi érsekről és csapatairól lehet tudni. Ezen felül még tizennégy egyházi bandériumnak kellett ott lennie, amit azonban adatok nem támasztanak alá. Összegezve: hivatali szinten hat bandérium igazolható, további hat világi főúr – Pásztóit itt nem számítom – és tizennégy főpap csapatainak részvétele csupán valószínűsíthető. Nem szabad kihagyni a lehetőségek közül, hogy csakúgy, mint Kanizsai Miklós, más báró is csupán csapatait küldte el a hadjáratba, de bővebb információ erről nem maradt fenn.

A Zsigmond-kori gyakorlatnak köszönhetően egy további bárói egységgel is számolhatunk. Az egykori szörényi bán, Perényi Miklós vezette bandériumról van szó.¹⁶⁷ Az egykori bán ottléte megengedi azt a nem túlzó következtetést, hogy más, hivatalt éppen nem viselő báró is részt vett a hadjáratban.

A felsorolásból kimaradt a királyi bandérium, melynek jelenléte bizonyos, de számadat itt sem lehet említeni.¹⁶⁸ A királyi bandérium felállítása – Anjou-kori gyakorlatot követve – a király parancsából az udvari lovagok és familiárisok feladta volt. Ezek általában zsoldos egységek voltak, melyekben magyarokon kívül nyugati elemek is fellelhetőek voltak. A bandériumot ebből kifolyólag több kisebb-nagyobb egység alkothatta, melyeknek a vezetését az adott csapat kiállításáért felelős udvari lovag vagy familiáris látta el. A létszámot a mindenkor királyi kincstár teherbírása határozta meg – ezen a téren Luxemburgi Zsigmondnak már szűkebb lehetőségei voltak, mint elődjének, Nagy Lajosnak. A csapatok felépítését tekintve a nyugati mintát követték, az alapegysége a lándzsa, amely egy nehéz-fegyverzetű lovast és két-három könnyűlovast foglalt magába.¹⁶⁹ A királyéhoz hasonlóan épültek fel a főúri és főpapi bandériumok is. Ezekben is a fegyverforgatásból élő hivatásos katonák szolgáltak, zsoldjukat a központi kincstártól kapták – azzal a különbséggel, hogy katonáik fizetéséhez a bárók is hozzájárultak saját jövedelmeikből.¹⁷⁰

Felmerülhet a kérdés, hogy a rendelkezésre álló főúri és prelátsai bandérium számok segítségével, még ha hozzávetőlegesen is, de meg lehet-e becsülni a magyar kontingens nagyságát? Jelenleg ez előtt két megoldhatatlannak látszó probléma tornyosul. Az egyik,

¹⁶⁷ Zsigmond 1405. augusztus 13-án kelt oklevelében a Perényiek nikápolyi részvételénél zászlókat említ. A felsorolt személyek közül. ZsO I. k. 4095. sz. 1396-ban a Perényi család terebesi ágából csak Jánosnak és Miklósnak volt bandériumállítási joga. Ez támasztja alá, hogy az egykori szörényi bán, Perényi Miklós saját lobogója alatt vonulhatott a keresztes hadjáratba.

¹⁶⁸ A királynői bandérium, Mária 1395. május 17-én bekövetkezett halála miatt ekkor, 1396-ban nem létezett. Viszont a török elleni hadjárat fokozott katonaiigénye miatt, nem merész az a gondolat, hogy a királynői lobogó alatti familiárisok a királyi bandériumba kerültek bevetésre. Itinerarium, 46. o.

¹⁶⁹ Engel Pál: Adatok az Anjou-kori magyar hadseregről. Tanulmányok a középkorról. (Analecta Mediaevalia I. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Mediavisztikai Tanszékének kiadványsorozata) Szerk. Neumann Tibor. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, [2001.] 80–81. o. C. Tóth 2009. 467. o.

¹⁷⁰ Pálosfalvi 28. o.

a már említett szűkös forrásbázis. A másik a bárói lobogó alatt vonulók számbeli nagyságának kérdése. A források tanulsága szerint egy bandérium 200–400 lovas katonából állt.¹⁷¹ Ezekkel a számokkal számolva, a biztosan résztvevő nyolc zászló (Perényi Miklóst is számolva) létszáma 1400 és 2800 lovas között mozoghatott. Fontos megjegyezni, az említett becslések csupán közelítő értékek, az egyes zászlók létszámai között jelentős különbségek feltételezhetőek. Mégpedig azért, mert egy az egyes csapatok nagyságát jelentősen befolyásolta az adott báró hatalmi és anyagi bázisa.

A szakirodalmi becslések

A pontos létszám meghatározásának biztos sikertelensége tudatában is hasznos, ha a szakirodalomba a magyar sereg nagyságára vonatkozó becsléseket áttekintjük.

Wertner	60–65 000 fő ¹⁷²
Froissart	60 000 ¹⁷³
Schönherr	60 000 ¹⁷⁴
Bánlaki	40 000 ¹⁷⁵
Erdélyi	40 000 ¹⁷⁶
St. Denis-i krónika	40 000 ¹⁷⁷
Kupelwieser	30 000 ¹⁷⁸
Schiltberger	12 000 ¹⁷⁹
Kling	7-8 000 ¹⁸⁰

A sorba vett létszámok között nagy szórás figyelhető meg, de annál is erősebbek a túlzások. Rázsó Gyula Schiltberger 12 000 fős elképzelését tekinti a minimumnak és 18-20 000 főben maximálta a Magyar Királyság fegyveres erejét Nikápolynál.¹⁸¹ A későbbi magyar kutatók – más nemzetek történéseihez hasonlóan – a részt vevő magyarok létszámát tovább redukálták. Hans Delbrück 1923-as tanulmányában a meginduló keresztényeket 9-10 000 főre becsülte, a nikápolyi csatamezőn felsorakozottakat pedig mindössze 7500 főre tette.¹⁸² Mályusz Elemér 1984-ben más kutatókkal szemben ezt a számot fogadta

¹⁷¹ C. Tóth 2009. 460–461. o.

¹⁷² Wertner 245. o.

¹⁷³ The Chronicles of Froissart. Translated *John Bouchier, Lord Berners*. Edited and reduced into one volume by G. C. Macaulay. London, 1904. 444. o.

¹⁷⁴ Schönherr Gyula: A magyar nemzet története (1440–1526). IV. k. Budapest, 1895. 46. o.

¹⁷⁵ Wertner 416. o.

¹⁷⁶ Erdélyi Gyula: A magyarok hadszervezete és hadvezetési művészete ezer éven át. Budapest, 1944. 144. o.

¹⁷⁷ Rázsó 416. o.

¹⁷⁸ Kupelwieser, Leopold: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohacs, 1526. Bécs–Lipscse, 1899.

¹⁷⁹ Rázsó 416. o.

¹⁸⁰ Gustav Kling: Die Schlacht bei Nikopolis im Jahre 1396. Berlin, 1906. 24. o.

¹⁸¹ Rázsó 417. o.

el.¹⁸³ De, hogy ezen belül mekkora is lehetett a magyar kontingens, arról nem beszél sem Delbrück, sem pedig Mályusz. Ennek ellenére az összeurópai létszám ilyen mértékű csökkenése Zsigmond katonáinak számát is jelentősen apasztotta. Ez a létszám már kevésnek tűnik, főleg egy európai szinten megszervezett kereszties hadjáratához képest. A magyar erők nagyságára nézve célravezetőbb a Mályusz által is elfogadott – a teljes keresztény seregre vonatkoztatott – 7500 fő és Rázsó minimum száma, 12 000 fő közé helyezni a létszámot.

Utóbbi becslést látszanak alátámasztani a XV. század '40-es éveinek nagy török ellen vezetett magyar hadjáratainak számadatai is. A kutatások jelenlegi állása szerint az Oszmán Birodalom valós katonai erejét már jobban ismerő és felmérő Hunyadi János sem rendelkezhetett sokkal több magyar vitézzel, mint Zsigmond Nikápolynál. Az óvatos becslések alapján 1444-ben Várnánál 15 000 fő, míg 1448-ban, Rigómezőn 20 000 fő körülire becsülhető Hunyadi haderejének magyar létszáma.¹⁸⁴ Főleg úgy, hogy a várnai csata létszámadatai tovább redukálhatóak, ugyanis Hunyadi seregének soraiban lengyel segédcsoportok és Cesarini pápai legátus¹⁸⁵ által toborzott keresztiesek is szerepet kaptak. A részt vevő lengyelekről nincsen számadat, a keresztieseket viszont mintegy 1000 főre lehetett becsülni.¹⁸⁶ Ennek tudatában, a várnai csatában résztvevő magyarok számát 15 000 főnél kevesebbre kell tartani. Ez is mutatja, hogy a nikápolyi és várnai csata esetében a köztük lévő majd fél évszázados távolság ellenére is hasonló létszámadatokat célszerű feltételezni.

A kutatók által meghatározott fenti létszámadatok, ahogy a legtöbb esetben, elsősorban a csatában harcoló résztvevőkkel számolnak, és figyelmen kívül hagyják a hadsereget elkísérő szolgáncokat és mesterembereket. Pedig utóbbiak jelenléte tetemesen növelte az adott katonai vállalkozásban résztvevők létszámát, mely már a kortársakat is félrevezethette.

Összehasonlítás szempontjából érdemes a török oldalról is pár szót ejteni. Bár jelen tanulmánynak nem célja ennek taglalása - a kérdés későbbiekben vizsgálat tárgyát fogja képezni. Annyi azonban leszögezhető, ahogy a keresztény, úgy az oszmán részt is a bizonytalanság uralja résztvevők tekintetében. A frissebb adatok szerint a szultán hadsereget sem szabad 30 000 főnél többre taksálni.¹⁸⁷ A valóságot közelítő sereg létszámok dacára sem változik az a következtetés, hogy a keresztényeknek a nikápolyi csatátéren közel kétszeres túlerővel kellett szembenéznük.

¹⁸² Delbrück, H: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. Dritter Teil. Das Mittelalter. Zweite, neu durchgearbeitete Auflage. Berlin, 1923. 498. o. (Mályusz 289. o. 24. lábjegyzet)

¹⁸³ Mályusz 106. o.

¹⁸⁴ A várnai és a rigómezei csatában résztvevő magyar hadsereg létszámát illetően is csakúgy, mint a nikápolyit a folyamatos csökkenés jellemzi. *Tringli István*: Az újkor hajnalán. Magyarország története 1440–1451. Budapest, 2003. 29. o. Várnánál 20 000 főt, 36. o. Rigómezőnél 22 000–24 000 főt feltételez. Pálosfalvi Tamás Várnánál 16 000 főt, míg Rigómezőnél 22 000 főt ír le. *Pálosfalvi* 86–87., 98–99. o. *Uő*: A Hunyadiak kora 1437–1490. Budapest, 2009. 25. o. némi csökkenés után a 1444-es csatában 15 000 fős, míg 1448-ban 20 000 fős (35. o.) hadsereget feltételez. Ez utóbbi számadatot vettem alapul az összehasonlításban. A várnai csatát illető legfrissebb becslés *Jefferson John*: The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad: the ottoman-christian Conflict from 1438–1444 Brill, Leiden, 2012. Ebben 16 000 és 20 000 fő közé teszi a Hunyadi János vezette sereget.

¹⁸⁵ Giuliano Cesarini (1398–1444) római bíboros, pápai követ, akit 1442-ben IV. Jenő pápa (1431–1447) Magyarországra küldött a török elleni harc szervezésére. Résztvevője az 1444-es hadjáratnak, ahol a várnai csatában életét veszti. *Gergely Jenő*: A pápaság története. Budapest, 1982. 176., 430. o.

¹⁸⁶ *Pálosfalvi* 86–87. o.

¹⁸⁷ *Pálosfalvi* 54. o.

Összegzés

A résztvevők felsorolása korántsem alkalmas a magyar sereg mai napig kérdéseket felvető létszámának meghatározására. A számba vett személyek névsora újabb források előkerülésével valószínűleg bővülni fog, de teljes soha nem lesz. A jelen munka célja, ahogy az a bevezetőben is elhangzott, a szakirodalomban fellelhető pontatlanságok kijavítása és a rendelkezésre álló okleveles anyag nyújtotta kereteken belül a nikápolyi résztvevők listájának gyarapítása volt. Jogos a kérdés, hogy ez mennyire is sikerült, és talán többet mondó, ha összehasonlításra kerül Wertner Mór és Rázsó Gyula adataival.

A kronológiai elveket betartva először Wertner 43 fős listája érdemel figyelmet. Az általa felsorolt személyek némelyikénél erősen megkérdőjelezhető a hadjáratban való részvétel. Ilyen Sárói László, aki még a hadjárat előtt 1395-ben meghalt¹⁸⁸ vagy Alagi Simon fia, Albert beregi ispán, akinek a személye a jelenkori történetírás számára ismeretlen.¹⁸⁹ De Bebek Imre részvétele sem igazolható Wertner által használt források alapján.¹⁹⁰

Rázsó Gyula Wertner listáját további 50 fővel bővítette. A jelen munka 89 fője¹⁹¹ elmarad Rázsó 93 főt tartalmazó létszámától.¹⁹²

A jelen vizsgálat eredményeképpen összeállított 89 résztvevőt felvonultató lista semmiképpen sem tekinthető végleges eredménynek, mivel kerülhetnek elő újabb források, amelyek bővíthetnek. Hasonló okok miatt a későbbiekben a külföldi résztvevőkre vonatkozó listák is újabb áttekintést érdemelhetnek. Az 1396. évi kereszties hadjáratral és a nikápolyi csatával kapcsolatban természetesen nem ez az egyetlen lezáratlan kérdés. Viszont remélhetőleg a fentebb leírtak – akár a forrásokkal bizonyíthatóan alátámasztott résztvevők azonosításával, akár a közvetett adatok felhasználásával valószínűsíthető jelenlévők összegyűjtésével – közelebb visznek a válaszokhoz.

¹⁸⁸ Engel 1996. II. k. 210. o.; *Mályusz* 335. o.; Wertner 40. o.

¹⁸⁹ Alagi Simon fia, Albert személye mellett beregi ispáni címe is rejtély. Wertner 39. o. Engel Pál idevonatkozó gyűjtése ekkor, a beregi ispáni címben 1395–1399 között Munkácsi Tódort és Vazul hercegeket mutatta ki. Engel 1996. I. k. 110. o.

¹⁹⁰ Wertner Mór hivatkozott forrásai nem igazolják Bebek Imre részvételét. Wertner 41. o. 27. lábjegyzet.

¹⁹¹ A 89 főből Gyógyi István két testvérének a keresztnévét nem ismerjük.

¹⁹² A tanulmány korábbi részeiben már említett személyeken túl a következő esetekben áll még fent pontatlanság: Szeri Pósa Péter 1398-as adománylevelében a végvidékek állandó őrzése szerepel, az 1396-os eseményekről nem esik szó (ZsO I. k. 5310. sz.), viszont tudjuk, hogy az 1390-es években több török betörés is történt, így inkább ennek tudható be a jutalmazás. A Remete Himfi családból is csupán István azonosítható, mint résztvevő, a Rázsó által említett Miklósról nem szólnak a források (ZsO I. k. 4509., 4510. sz.).

Pető György és János közül Rázsó által hivatkozott források is csupán előbbi részvételét támasztják alá. Rázsó 417. o. 93. lábjegyzet. A rozgonyi család négy férfit ismert, akik részt vettek a kereszties hadjáratban (lásd bővebben a főszöveg vonatkozó részein), de István és László nevű nincsen közöttük. A hivatkozott források közül a ZsO I. k. 4548. sz. regesztá nem a Rozgonyiakhoz kapcsolódik Rázsó 416–417. o., 86. lábjegyzet. Lackfi András (döbröközi) nikápolyi jelenléte sem igazolható Rázsó által feltüntetett forrás alapján. Rázsó 416. o. 82. lábjegyzet.

Hédervári István és László esetében, a hivatkozott forrás csupán Istvánt említi. Rázsó 417. o. 89. lábjegyzete Rádásul Istvánt egy 1398. november 30-án kiállított perhalasztásból azonosítja Rázsó, de se a regesztából (ZsO I. k. 4549. sz.), se a teljes szövegből (A Hédervári-család oklevéltára. A MTA történelmi bizottsága megbízásából közlik: *Radvánszky Béla – Závodszy Levente*. Budapest, 1909. 111. o.) nem derül ki a halasztás konkrét oka. Hasonló az eset Bánfi (alsólendvai) Istvánnál, Lászlónál és Várdai Zsigmondnál. Rázsó 416–417. o. Esetükben sem található a halasztás tényleges okát. *Zichy* VI. k. 34. o., V. k. 28. o. Ezeknél a személyeknél csupán lehetőségként lehet felvetni a nevezettek ottlétét, ugyanis más indokok is vezethettek a halasztáshoz, nem csak az adott illetők kereszties hadjáratban való elfoglaltsága.

BIBLIOGRÁFIA

- Engel* 1977. *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Budapest, 1977.
- Engel* 1996. *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. köt. Budapest, 1996.
- Engel* Báró *Engel Pál*: Zsigmond bárói. In: Honor, vár, ispánság. Szerk. *Csukovits Enikő*. Budapest, 2003.
- Engel* Életrajz *Engel Pál*: Zsigmond bárói. Rövid életrajzok. Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. Szerk. *Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde*, I. Tanulmányok. Budapest, 1987.
- Hazai Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius VII. Kiadják: *Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső*. Budapest, 1880.
- Itinerárium *Engel Pál, C. Tóth Norbert*: Itineraria regum et reginarum, 1382–1438. Budapest, 2005.
- Középkor Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 1.) Szerk. *Kristó Gyula*. Szeged, 1992.
- Mályusz *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon. Budapest, 1984.
- Pálosfalvi *Pálosfalvi Tamás*: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Budapest, 2005.
- Rázsó *Rázsó Gyula*: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393–1437). *Hadtörténelmi Közlemények*, 20. (1973).
- C. Tóth* 2004. *C. Tóth Norbert*: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma I. *Századok*, (138). 2004.
- C. Tóth* 2009. *C. Tóth Norbert*: Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja. In: Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Szerk. *Neumann Tibor – Rácz György*. Budapest–Piliscsaba, 2009.
- C. Tóth* 2012. *C. Tóth Norbert*: Nádorváltások a Zsigmond-korban (1386–1437). Az 1439. évi 2. tc. nyomába. In: Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. *Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András*. Budapest, 2012.
- Veszprémy *Veszprémy László*: A nikápolyi hadjárat értékelése az újabb hadtörténetírásban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998).
- Wertner *Wertner Mór*: A nikápolyi hadjárat 1396-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 26. (1925).
- ZsO Zsigmondkori oklevéltár I–IX. Összeállította és szerk. *Mályusz Elemér – Borsai Iván – C. Tóth Norbert*. Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. sorozat. Budapest, 1956–2004.